

Pretisci iz graditeljskog tiska

VIESTI DRUŽTVA INŽINIRA I ARHITEKTA, VI. (1885), 1 i 2, 1 – 6

Prof. dr. sc. **Dražen Anićić, dipl. ing. građ.** redoviti član akademije tehničkih znanosti Hrvatske

O SAKUPLJANJU GRADJEVNIH OBLIKA U HRVATSKOM NARODU (Nikola Kolar)

HRVATSKI GRAĐEVNI OBLICI (I. Doljak)

*Ideja o potrebi prikupljanja narodnoga blaga razvijala se s rastom svijesti i samopouzdanjem Hrvata koji su se nalazili pod višegodišnjom stranom dominacijom. Prikupljala se narodna glazba, vezovi i keramika, pa je to potaknulo Društvo inženjera i arhitekta da prikupljanjem tipičnih građevnih oblika **odgovori na pitanje: "Kako hrvatski narod gradi? Kako obitava?"** Znalo se da **"neimamo hrvatske monumentalne građevne umjetnosti"**, ali se osebujni oblici mogu pronaći u seljaka, gdje se to u zaklonu ili **"najzabitnijem skrovištu sačuvati moglo"**. Cilj akcije bio je da se prikupljena građa, kad je bude dovoljno, objavi u posebnoj knjizi. Odabrane bi se tipične seoske stambene i gopsodarske zgrade, iscrtali njihovi tlocrti, presjeci i detalji, a pribilježio bi se i **"narodni tehnički izraz ... i to onako kako ga narod rabi i izgovara"**. Prvi prilog iz sela u okolici Siska poslao je I. Doljak koji je osim kvalitetnih crteža popisao i mnoge narodne izraze građevnih dijelova. Ti su crteži ovdje i objavljeni. Ipak, zbirka "Hrvatski građevni oblici" nastajala entuzijazmom pojedinaca koja obuhvaća 50 listova velikog formata, od kojih više i u boji, objavljena je tek u razdoblju od 1905-1909.*

ON THE COLLECTION OF POPULAR CONSTRUCTION FORMS IN CROATIA (Nikola Kolar)

CROATIAN CONSTRUCTION FORMS (I. Doljak)

The idea about collection of traditional popular objects and artifacts has been developing in parallel with the growth of national consciousness and self-confidence in Croats who had been for many years subjected to foreign domination. This gathering and collecting activities mainly focused on music, embroidery and ceramics, which inspired the Society of Engineers and Architects to collect typical construction forms as an answer to the question: How does the Croatian people build? How do Croats live?" Although it was known that "we do not have any pieces of Croatian monumental construction art", it came out that some really extraordinary forms can be found at peasant households where such artifacts were preserved in hideouts or in other "most secretive places of refuge". The aim of the project was to publish the information collected in this way in form of a book. In this respect typical village dwelling units and outbuildings were to be selected, their plans, cross-sections and details would be drawn, and "popular technical terms would be preserved ... in the very form in which the people were using and pronouncing such terms". The first material originating from a village near Sisak was sent by I. Doljak who provided, in addition to high-quality drawings, a list of popular terms for construction elements. These drawings are also shown in this article. Nevertheless, the collection entitled "Croatian construction forms", compiled through enthusiastic work of several individuals and presented on 50 large-format sheets, several of which are in color, was published much later, i.e. in the period from 1905 to 1909.

VIESTI

DRUŽTVA INŽINIRA I ARHITEKTA.

U Zagrebu dne 31. srpnja 1885.

O sakupljanju gradjevnih oblika u hrvatskom narodu.

Sakupilo se već mnogo blaga narodnjeg znanja i umieća, ali jedna grana je još netaknuta —: gradjevni oblici; i to valjda zato što se u graditeljstvu najzad na vlastite noge osovismo — naobraziv si i u toj struci dovoljan broj domaćih sila.

Bilo je doduše i prije valjanih sila kod nas u graditeljstvu, ali su žalibože usljed nepovoljnih okolnosti bile više gost no vlastnik u vlastitoj svojoj kući, pa im nesmijemo zamjeriti, ako poradi svakovrstnih zaprieka nemogahu povesti se za ostalini sabirači narodnjeg blaga.

I sad su *pojedincu* te zapreke skoro nesavladive, ne pako *čitavom zboru* kao što je to društvo hrvatskih inžinira i arhitekta. Ono bi malim troškom i u kratkom vremenu polučiti moglo ono, što pojedinac tek nar mnogoljetnim naporom duševnih i materijalnih sila postići može.

Pozvano je dakle u prvom redu društvo inžinira i arhitekta da odgovori na pitanje: „Kako hrvatski narod gradi? Kako obitava?“

U tu svrhu imali bi se razni tipički objekti omjeriti i opisati sa strogo tehničkoga gledišta kao i oni društveni običaji koji na gradnje uplivaju.

Iztraživanje imalo bi se protezati na *svakovrstne gradnje: kuće, gospodarstvene sgrade, mlinske, bunare, ograde* itd. itd. u konstruktivnom i estetičkom pogledu tako, da se dobije podpuna slika o gradjenju naroda našega.

Pošto se članovi društva širom domovine nalaze, mogao bi se sa svih strana ogroman materijal sakupiti, koji bi se tad poredao i vrstao.

Neime dvojbe da nas u tomu poduzeću i naša vlada nebi podpomagala i to po samu stvar najuspješnije a po vladu najjeftinije tako, da dopusti

svojim gradjevnim vještacima baviti se prigodom službenih putovanja i tim pitanjem.

Sav njezin trošak bio bi taj, da bi gdjekad po jednu dnevnicu više no obično likvidirati imala, u cielosti bio bi pako taj izdatak malen, pošto su i dnevnice gradjevnih činovnika malene, a polučena svrha bila bi znatna.

A ima li posebnih hrvatskih gradjevnih oblika? —

Ima li hrvatske glasbe? pitaše takodjer mnogi još nedavna, a još ih više odgovaraše, da je neima.

Pa ipak moradoše ovi zamuknuti, akoprem im zlobno srdce i neda, da opozovu onaj svoj odgovor. A mnogi se nevjerovani Toma osvjedoči, da je ima — pokazav mu Kubač razgaljene naroduje grudi.

„Da, da, vidimo, ima napjeva osobitih hrvatskih, a gdjekoji nisu baš loši. Nu gdje vam je umjetna glasba? gdje vam je glasbena literatura? Priznati morate, da bez ovih neima prave glasbe.“

I tako ta zanovetanja nastavljahu bez kraja i konca. Kad im god što pokažemo da i naš narod ima, odmah zahtievaju, da to mora onako razvijeno i usavršeno biti, kao i osebunji drugih naroda, koji se mirno razvijaju, bivši sami svoji gospodari u najprijaznijim okolnostima, dočim kod nas ...

Nu netreba da nastavljam, „ta znamo svi dobro kako nam je“, uzkliknuo je nehotice jedan veliki gospodin nedavno javno nekom prigodom. Mi pako znamo kako nam i prije bijaše. —

Kad je ono Lay svojom sbirkom izneo hrvatskih tekstilnih muštrica na vidjelo, začudio se je sviet bogatstvu i savršenosti motivâ i bojâ, akoprem ta njegova sbirka prama faktičnomu bogatstvu otoga narodnjega umieća stoji u istomu razmjerju kao čaša vode prama moru.

Ali i ota zericca Lajevih muštrica dostala je, da proizvede celu revoluciju u stranom tekstilnom obrtu, revoluciju kakovu se proizvesti zahman trudijahu umjetnici kao Storck i obrtnici kao Filip Haas itd. itd.

A komu od koristi ta Layeva zbirka? Nam Hrvatima sigurno ne, osim ondje, gdje učiteljici djevojačke škole nisu ugušili mar za narodnim, pa hoće i umje djevojčicama *narodne* stvari pokazivati mjesto nevaljanih tuđjih uzoraka.

Da, i ime zanickaše tomu našem tekstilnomu načinu.

Samo jedan primjer da navedemo:

Jedva je prošlo pet, šest godina odkada su Layevi „Ornamenti“ počeli izlaziti, sjetiše se dobri naši prijatelji u Berlinu, Beču itd. „svoje“ „Holbeintechnike“, „Rembrantmaniere“ i „altdeutschen Styla“, kopiranog sa — starih slika? jok vala — iz Layeve zbirke!

Pa gdje još kopirahu, i dobro je izpalo; ali gdje nastojahu preraditi naše motive, tu se pokaza odmah bliedo i sivo nebo sjevernih njemačkih poljana, mjesto krasne modrine hrvatskog obzorja.

U sudju (keramici) užučivali su se u našem narodu toli plemeniti oblici, da ih vještaci uzporodjuju sa drevnim grčkim najbolje dobe. A što to znači, može samo poznavao grčke umjetnosti dovoljno prosuditi.

Poslje okupacije Bosne izjaviše razne nepri-strane novine, da se zlatari i kotlari u one predjele neka nesele, jer će se zahman natjecati sa domaćim obrtnicima tamo, i to toli glede ukusnih oblika, koli glede raznovrstnosti i savršenosti rada.

Kad je tomu tako u tih granah umjetnosti, da bude u graditeljstvu drugačije?

Pod nipošto. Ta umjetnost je samo jedna! a pod našim nebom zrije sve brže i bolje nego tamo gore — obdarila nas majka priroda i sa 1000 gradi topline više na godinu nego one.

Kakovi gradjevni oblici, kakov gradjevni slog u Hrvata?! zapitati će posprdno i mnogi „domaći sin“.

Da, istina je, neimamo hrvatske monumentalne gradjevne umjetnosti, kao što si ju stvorise Talijani i Francezi od ostanaka grčkih i rimskih gradjevnih oblika, akoprem *nama* ti drevni narodi isto tako blizu bijahu kao i Talianima i Francezima.

A tko je, gospodine pitaču, kriv da je tomu tako?

Tebi slični prošlih vjekova.

Ako mi te naše oblike naći hoćemo, moramo ih potražiti ondje, gdje su se osebunji i drugih grana umjetnosti našli — u narodu, u seljaka, tog vječnog našeg patnika

Gdjegod i kadgod je oduška dobio, radio i proizvodjao je hrvatski genij jednakim umiećem, a do nas je došlo samo ono, što se je u zaklonu ili najzabitnijem skrovištu sačuvati moglo. Sve ostalo zagušise ili uništise već u zametu nesretni historički dogodjaji i odnošaji hrvatskoga naroda.

Pa zato treba i hrvatske gradjevne oblike tražiti po zaklancima i mirnijim predjelima. Razumije se usljed rečenoga samo po sebi, da i tamo nećemo naći ništa usavršena, monumentalna, jer mira nebijaše *nigdje* dovoljno da se to razvije. Naći ćemo samo provizorno, na brzu ruku i malimi sredstvi načinjeno, skoro izključivo u drvu izradjeno.

Moglo bi nastati pitanje o koristi ovog podhvata.

Ljudima misaonima, koji svoj narod nesmatraju tuđjom muzarom od koje i njima kadkad dopadne zdjela surutke, nije potrebno da se vriednost ovog poduzeća dokazuje, jer im je to samo po sebi jasno.

Nu majka Hrvatska ima u svom krilu žali-bože i takovih sinova, kojim ništa nevalja što je hrvatsko, te koji nesmažu dovoljno izraza, kojim bi pogrdili svaku narodnu svetinju, dočim i najveću ludoriju ako je izvana došla u zviezde kuju, oponašaju i na svaki način štite i podpomažu. A za *ote* „sinove domovine“ bilo bi uzaludno dokazivanje, jer nje neobrati ništa više, pa sve da nova apokalipsa iz čijega pera izadje.

Da samo neke gradjevne osebujnosti Hrvata naspomenem:

Naš narod nadomješćuje skupociene fundacije na razne načine, ponajviše podmetanjem širokih gredah pod zidove i stiene, a pod kanate kratkih širokih trupaca koje furke zove.

Ima jednostavan način za vezanje i kalamljenje greda i stupova, osobito jednostavnu i čvrstu konstrukciju klobuka krovova.

Uporabljuje žbuk od vapna i pozdera svagdje gdje obična melta od vapna i pieska nedrža.

Stropove grednike i stiene u kanatih čini jednostavnim nabojem ili liepom sastojecim od ilovače i pljeve ili pozdera sigurnim od vatre.

Uklanja se kopanju podruma i nadomješćuje

duboke podrumne nadzemnim kao što to i Amerikanci rade.

U mnogim predjelima kod loženja sôba griju više zrak negoli peć, a time polučuju istu svrhu sa $\frac{1}{4}$ troška, itd. itd.

Za svaku vrst rada, za svaku pojedinu česticu ima narod vlastiti svoj naziv, a mi smo — nepoznavajući ga — prečesto primorani kovati nove, pa nas narod nerazumije kao ni službenu juridičku terminologiju, akoprem mu je građevna struka daleko poznatija nego li su pravni poslovi.

Da sakupljanje podpunije bude imala bi se omjeriti i točno označiti:

1. Raspored svih sgrada jednoga gospodarstva, zadruge itd, sa dvorištem, guvnom itd. Vrst i način njihove ograde.

2. Razdioba tlorisa svakovrstnih sgrada uz točnu oznaku orijentacije, koje se narod u mnogim predjelima strogo drži.

3. Prosjeci, dužni i popriečni u dovoljuom broju, da konstrukcija u svakom pogledu ustanovljena bude.

4. Detalji pojedinih česti i njihove konstrukcije.

5. Arkitektonički i ini ured, činio se on kako mu drago neznatan.

6. Upotrijebljeno gradivo uploške, a posebice za pojedine česti.

Napokon:

7. Imao bi se ubilježiti narodni tehnički izraz toli za cilu gradnju koli za pojedine česti, gradivo, za svrhu njezinu u obće, njezinih česti naposeb kao i razne njihove uporabe itd. i to onako kako ga narod rabi i izgovara u dotičnomu mjestu.

Komu nedotjeće vremena za sastavljanje točnih nacrti, može skice omjerenih predmeta uz točan opis poslati odboru društva inžinira i arhitekta,

koji će nacрте izraditi dati, a trošak i trud sakupljaču nagraditi.

Sakupljeni će se materijal po zaključku odborovu objelodanjivati u „Viestima“ a kad ga dovoljno bude izdati u posebnoj knjizi.

Ovogodišnja glavna skupština odredila je za to sakupljanje 200 for., a i obilato — prema našim okolnostima — trošak za „Viesti“. Dojduće godine neće biti lošije. A time uz našu dobru volju dade se mnogo postići.

Odbor će biti veoma zahvalan i onoj gospodi koja ga ubavieste, gdje ima interesantnijih ili znamenitijih predmeta za sakupljanje — radi česa se preporuča svim drugovima — osobito onima kod podžupanija i građevnih ureda, jer njim i služba zahtieva, da češće i u najzabitnija mjestanca dolaze; — a i onima gradskih poglavarstva radi predmeta iz starijega doba.

O samomu načinu sakupljanja i risanja netrebam puno navadjati, jer mogu na dobar primjer pokazati.

Drug naš naime Doljak iz Siska pretekao nas je sve u tomu, pa već u ovom broju donosimo 7 listova po njemu sabrana i uređjena tog liepog gradiva.

Iz ovih listova i njegove razpravice vide gospoda drugovi najbolje što i kako se želi.

Tko pako želi glede toga kakove mu drago ubaviesti, neka se izvoli neposredno na podpisanoga obratiti, biti će s najvećom pripravnošću poslužen.

Gospoda strukovnjaci, latimo se posla! Dopri- nese li svaki bud savjetom bud činom išta, sabrati će se uz neznatan trud i trošak pojedinca toga mnogo, na čemu će nam i narod i naši nasljednici blagodariti.

Nikola Kolar.

Hrvatski građevni oblici.

I. Iz Posavine.

Čitao sam velikom radošću u našim „Viestima“, da je odbor prihvatio predlog tajnika našega društva o sakupljanju građevnih oblika hrvatskoga naroda.

Dakle ipak već jednom početak.

Prvi bi korak time bio učinjen, a taj je najteži, ostali idu puno lakše, kad je iole volje.

Do sada je bilo mnogo i u nas građevnih vještaka, koji neznadoše, da ima u našem narodu osobitih građevnih oblika.

A gdje su ti hrvatski gradjevni oblici? zapita me nedavno jedan arhitekta. —

Piscu ovoga, putujući često po Posavini, omiljele su neke ukusno gradjene kuće sa liepimi, osobitim oblicima, te je počeo bilježiti i sakupljati ih.

Usljed gore iztaknutoga zaključka u zadnjem broju „Viesti“ objelodanjenoga, nacrtao sam na tablama 1. do 7. sadržano, čemu za strukovnjaka malo treba tumača. Skoro sve je iz sisačke podžupanije.

Na listu 1., slika 1. seljačka kuća u Bukevju, sl. 2. i 3. tlorisi prizemlja i prvoga kata.

Slika 4. seljačka kuća u Martinskoj Vesi, sl. 5. i 6. tlorisi prizemlja i prvoga kata.

Na listu 2., slika 1. seljačka kuća u Dužici; slika 2. seljačka kuća u Trebarjevu; sl. 3. seljačka kuća u Preloščici; sl. 4. tloris gornjega sprata ote kuće; a sl. 5. onc u Trebarjevu.

Na listu 3., sl. 1. jest ladanjska kuća, osnovana po hrvatskim motivima za jednoga mi prijatelja. Sl. 2. i 3. tlorisi joj.

Sl. 4. škola u občini Sela od gradje stare škole prenapravljenoga. Slika 5. tloris prizemlja (stan učiteljev), a sl. 6. tloris I. kata sa školskom sobom.

Na listu 4. do 7. jesu detalji seljačkih kuća i to:

Na listu 4. slika 1. do 15. oboji (oplate) „linica“ (naslona); sl. 1. i 2. iz Kutine; sl. 4. i 5. iz Martinske Vesi; slika 3. i 6. do 15. nalaze se po cijeloj podžupaniji. Slike 16. do 30. jesu cifre oko začelka, — čelnice ili somića, kako se po drugih krajevih zove fronton (Tympanon). Nalaze se od Siska do Jascnovca. Sl. 26. je iz Strelečkog; sl. 29. iz Odre i Preloščice; a sl. 30. iz Trebarjeva. Slika 31. do 42. jesu izcifrani „napusti“ (pasovi medju spratovima), i to: Sl. 31. iz Odre; 32. iz Lekenika; 39. iz Preloščice; 40. iz Mužilovića; 41. iz Strmca; a sl. 42. iz Makova i Martinske Vesi.

Na listu 5., sl. 1. do 3. jesu „oboji“ na začeljih; sl. 4. do 9. letvice; sl. 10. do 21. stupići kuća; sl. 22. do 25. čelo šljemená (tetiva); a slika 26. do 36. „oblučne“ poličice i oplata prozora, — u narodu „obdjel“ nazvane. Sl. 11. do 16. je iz Odre kod Siska; 12., 14. i 20. iz Bukevja; sl. 15. iz Strmca; sl. 17. iz Veleševca; sl. 18. iz Oborova; sl. 28. iz Krapja; sl. 32. do 36. iz občine Topolovec i Sela; ostale se nalaze po cijeloj sisačkoj podžupaniji.

Na listu 6., sl. 1. do 9. jesu stupovi kapija. Sl. 1. nalazi se svigdje po podžupaniji; sl. 2., 3.

i 4. je iz Martinske Vesi; sl. 5. iz Trebarjeva; sl. 6. iz Žirčice; sl. 7. iz Tišine; sl. 8. in Preloščice; sl. 9. iz Orle.

Sl. 10. i 11. jesu tornjići, podjedno dimnjaci.

Slika 12. pokazuje nam, kako se samar pokriva i riesi.

Sl. 13. i 14. jesu cifre na začelju.

Svi se oti oblici nalaze po cijeloj podžupaniji. O samim kućama nekoliko rieči:

Prizemno (prvi ili donji boj, kako u Bosni vele) smještene su šute, t. j. sobe ili komore za pohranu orudja, zelja, vina itd., služe često i za spavanje. Podšuta — otvorena šuta izmedju onih — jest mjesto za sprave.

„Na triemu“, t. j. u I. katu (po Bosni drugi ili gornji boj) jest družinska soba (najveća prostorija u cijeloj sgradi) koju u Posavini „velika hiža“ zovu, u njoj stanuju, rade, jedu itd. U komorama spavaju.

Kuhinja, smještena medju družinskom sobom i komorama, jest neobično malena; iz nje se ide u zahod, ovdje šekret ili uhodnjak zvan.

Sad se kuhinje već manje upotrebljuju, jer imaju ljudi malo drva, pa obično kuhaju u „hiži“ na „šparetu“, koji je starinsku peć od petnjaka zamienio.

Često imaju i posebnu „kuharnu“, nu tamo samo ljeti kuhaju. — Zahod je obično samo u prvom katu kuće.

O konstrukciji tih kuća mogu danas samo malo autentična navesti, jer zato nisam pripravan, buduć sam uzimao sve s drugoga stanovišta kad sam ovo sakupljao, nego li to uredništvo sada želi. Što znam, sadržano je na listu 7. Imao sam bo u misli samo arhitektoničku vrijednost oblika, a za konstrukciju, nutarnje uredjenje, nomenklaturu itd. mislio sam, da bi imalo doći u drugo koje poglavje. Osobito nazivlje. Jer oblike ću naći raztrešene po selima, nu imena samo kod ladanjskih tesara, a tih je sad već svaki dan to manje.

U kućama sa hrvatskim uglovima (vidi sl. 4. i 7. na listu 7.) svi su vezovi kao oti uglovi, t. j. zasiečeni; tako planjke, gredice itd. U kućama sa „njemačkim“ uglovima opet je sve zašpantano (vidi sl. 2., 5., 6. i 8. na listu 7.).

Željeza nema niti u stienama, niti u klobuku, koji se ovdje „grušt“ zove, već čepovi i klinici sve obave.

Planke su obično 10 do 15 % debele. Ako je stiena duga, umetne se u sredinu jedan „srednji

poberuh" (stupac), jer bi se preduge planjke izvinule. Glavno je, da su čepovi dosta gusti.

Temelji su starim kućama obično podmetnuti veliki kameni (vidi lievi ugao sl. 1. lista 7.); u poplavljenim predjelima: stupovi, manje više visoki — prema mjestnima okolnostima¹ (vidi srednji temelj sl. 1.).

Novije kuće podzidavaju.

Tabani, najmanje 30 % nad tlom poslavljeni, jesu od običnih podnica (planjka), na nje dolazi „zemlja“ — ilovača nabijena.

Tavanice (pod na tavanu) načinjene su obično od preklapajućih se dasaka, kako se na spomenutoj sl. 1. vidi; kadkada su „zajezičene“ (jedna „jezična“ daska, druga „dubena“ daska), po Bosni i Dalmaciji zovu to „na mužko i žensko“. Vidi sl. 9.

Za gradnju upotrebljuju obično hrastovinu, za grede često brestovinu, jer manje puca. Mekano drvo neupotrebljuju, osim kod najnovijih zgrada, i tad samo za vrata, prozore itd.

Kod ove prilike opaziti mi je, da ima osobito liepih ornamenata urezanih i bojadisanih po Bosnoj, i bilo bi od neprocjenive vrijednosti, kad bi se tamo pobrali, i to tim više, što se kod nas u arhitekturi ornamenat premalo upotrebljuje.²

Kod hrvatske kuće *boje* su isto tolike važnosti kao *cifre*. Ima u Posavini kuća koje su zaista liepo i ukusno i na osobiti način različitim bojama ukrašene.

Bojadisane su cifre pod rubom krova i to različitim bojama tako, da se one mienjaju ili je jedna boja temeljna, a uz nju još dvie ili tri druge. Naličeni su uglovi takozvani njemački, stupovi, letvice, oplate prozora, a to uvijek sa tri do četiri boje.

Žalibože da nije moguće i to u našima slikama predložiti, nu nadamo se da će se naći prilike i za to.

Na svršetku sa dozvolom nekoliko obćenitih rieči:

Postupajuć i sabiruć mi ovako, čvrsto se nadam, da ćemo za kratko vrijeme — pošto nas ima mnogo po svim stranama mile nam domovine razštrkanih — sakupiti sve te liepe gradjevne oblike našega naroda i stvoriti tim temelj razvitku umjetnoga graditeljstva hrvatskoga, a mogao bi se

¹ U rodnom mi kraju postavljaju mjesto stupova (šičeva) „furke“, — kratke debele komade drva —, pod podjeko i to okomito ako su kraći ili kuća treba da bude na više podignuta inače položito.

² Izuzam sadreni, naših pomoćnih kasarna u Zagrebu i. t. d.

Urednik.

i u našem pokućtvu čitav preokret u narodnom smislu polučiti, jer su ti vitki oblici za pokućstvo baš kao stvoreni.

Timi novimi, liepimi oblici, ako se naš obrt njimi okoristi, suzdržati će on kod nas tudju konkurenciju i vremenom izrinuti tudje obrtne forme i nadomjestiti ih svojimi u *domaćemu* dului stvorenimi.

„Na noge dakle!“ kličeemo složno sa urednikom „Viestih“. Počmimo — ići će. Ili recimo bolje: Radimo dalje jer početak je već stvoren. A taj početak označuje i trščanski paviljon, te valja priznati, da je to bio zaista *častan početak* umjetnoga hrvatskoga graditeljstva.

Mjesto „šv.-jcarskih“ kućica i sjenica, kojimi kite „naši“ bogataši dvorove i vrtove svoje, kitimo ih mi hrvatskimi. Ta ljepši su od onih.

I naši gradovi mogli bi inati malko drugčije lice, da se je itko obazirao na *domaće* potrebe i oblike, na narodne osebnosti i narodni duh. Nu žalibože i ovdje se povadjamo kao u *svemu* ostalomu za tudjim, nemisleć da i *najbolja* tudja stvar mora biti prilagodjena našim potrebama, pre-radjena i pretočena u našem narodnomu duhu, jer inače mjesto nunišljene koristi samo šteta od nje po narod.¹

¹ To je bilo doduše dobro i liepo ali *proti našem* običaju, kojeg g. pisac dovoljno nevažuje. Naši pravdoznanci i zakonodavci nenadjoše niti u rimskom pravu niti kod Niemaca „zadruga“, pa im najprva briga bijaše tu specifično hrvatsku instituciju ugušiti zadrugnim zakonom a s njom zajedno i unštiti najčvršći zaklon proti proletarijatu seljačkomu. Sve po onoj hrvatskoj: „Postao ciganim kraljem, pa prvoga objesio čaču si.“ A prošle je godine sam Bismark u njemačkomu saboru izjavio, da bi trebalo malo posjednike seljačke združiti u zadruga da lakše mogu odoljavati nepogodnostima našega doba. Dakle stvoriti nešto slična našim pokojnima zadrugama!!

Jedan primjer. —

Neimadosmo prije poljski zakon, ali si je svako selo — barem u Krajini — biralo po jednog, po dva poljara, koji su tako rekuć bezplatno obavljali svoju službu, jer ono malo odštete, koju je gospodar od glave u kvaru uhvaćenoga blaga platiti morao, nemože se plaćom navesti, pošto nedotičaše ni za opanke preko godine. Osim poljara biralo si je svako selo 3 do 4 procjenitelja. Kad bi poljar u kvaru blago uhvatio, prijavio bi to i vlastniku blaga i oštećenomu. Ako je ovaj odštetu zalitiovalo sastahu se procjenitelji i u prisutnosti stranaka i poljara na licu mjesta procienišo štetu, koju je vlastnik blaga u odredjenomu roku naknaditi imao i bez iznimke uvijek naknadio sve bez ikakvog uticaja oblasti.

Ni poljari ni procjenitelji nebijahu zapriseženi a još manje pod osobitu zaštitu zakona stavljani kao poljari dan danas, za nji oblasti nisu ni znale; ali oni bijahu sdušni i pošteni ljudi koje je svatko štovao i pokoravao se njihovima odredbama. Zaštite zakona nisu ni trebali, jer ih je štiti od zakona jači — narod sám.

Sada imamo zaprisežene poljare i procjenitelje, a i

Liep je naš Zagreb, liep i ima svega, samo ništa što bi sjetilo da je na *hrvatskoj* zemlji.

Mi smo osvjedočeni, da će sa rastućim i razvijenim narodnim osjećajem i ovo na bolje okrenuti.

Osvjedočeni smo, da će za koje vrijeme u okolici Zagreba biti sagrađeni ljetnici u *hrvatskom* slogu, a na zgodnu mjestu i kuće po gradovima.

Osvjedočeni smo, da će s vremenom na našima šetalištima biti i lipa i jablanova, koji se skoro pred svakim hrvatskim dvorom nalaze, samo u gradovima hrvatskima *ne!*

A nebi li se već samo od ove dvie vrsti drveća dale krasne skupine načiniti, koje bi uz visoke naše gradske kuće baš skladno pristajale, i negledeć na to, da bi prečesto trebalo golotinju im ičim sakriti.

Pogledajmo si primjerice bosanske gradove. Ima li ljepšega pogleda na grad? A što bi bilo tek onda, da obiluju monumentalnim zgradami?!

Veličanstvena je zapadna kultura, ali neunašajmo k nam, šta je tamo nevaljala.

Kako se gradi dan danas u našima gradovima? Kuća uz kuću, u kući stranku uz stranku; sve stišnjeno i prenatrpano; skoro nigdje zraka ni svjetla već, nigdje oko da zapne i odmori se o zelen!

Djeca rastu u sobi i u prašini na ulici, a odrasli se hlade iza prozora u kavanama — sladoledom.

Zato vidimo u gradovima već sve okržljavilo

sud sudi o počinjenoj poljskoj šteti i ovršuje svoju osudu. Time je namjera zakona posve osujećena. Ta tko pošten i pametan da i traži u suda pomoći radi štete od 2—5 for. ? kad pri tomu mora najmanje dva tri dana da izgubi, troškova na desetke forinti sudu unapred da položi!

Drugi primjer. —

Na našima se gimnazijama uči latinski jezik u svih 8 razreda na tjedan **56** sati, grčki preko 20, a hrvatski ni 20.

Pa ipak neće gimnazijalci u svoje vrijeme latinski raditi ni službovati, već hrvatski. O grštini kašnje neima ni spomena.

Valjda se s toga razloga radi i službuje sad u nas dođuše hrvatskim jezikom, nu priredko *hrvatski*.

Treći primjer. —

A tako bi se ih na desetke na brzu ruku nabrojiti dalo.

Urednik.

a liečnike, punih ruku posla. Jake su tamo samo bolesti.

Nebi li mudrije bilo, držati se iztočnih gradova, razširujući naše?

Trgovina i čitav rad zanatlijski koncentriran je na iztoku u čaršiji, a stanovi su izvan toga središta raztrešeni po vrtovima medju drvećem i cviećem

Zašto nebi moglo tako i kod nas biti?

Reći će mi, da bi to stajalo mnogo zemljišta a ono da je skupo.

Zašto je skupo? Zar ga morda manjka?

Ne, već zato, što je sada u modi centralizacija u svem i svaćemu.

Zato su skupa zemljišta na malom prostoru gdje se grade 2 i 3 spratne kuće, dočim baš kroz to gube cieniu odaljenija jer im se vriednost oduzimlje.

Samo zakon bi mogao tomu zlu doskočiti, i to pametni i strogo vršeni zakon. Ali taj nedospješe još načiniti.

Zašto se nebi povelu barem za Englezima, kad se već za zapadom povadjamo? pa gradili obiteljske kuće, ne pako kasarne.

U englezkim kućama stanuje i po gradovima samo po jedna obitelj, pa ipak oni troše na stan 5—8% *svog* dohodka; dočim je kod nas strpano po 6—10 obitelji u jednu kuću pa ipak plaćamo za stan 25—40% *svega* dohodka *svoga*.

Vidimo primjerice u Zagrebu s obe strane željeznice sve prazno, većim dielom i pusto, a onamo sve strpano na Jelačićev trg, u llicu i dvie, tri uličice uza nj.

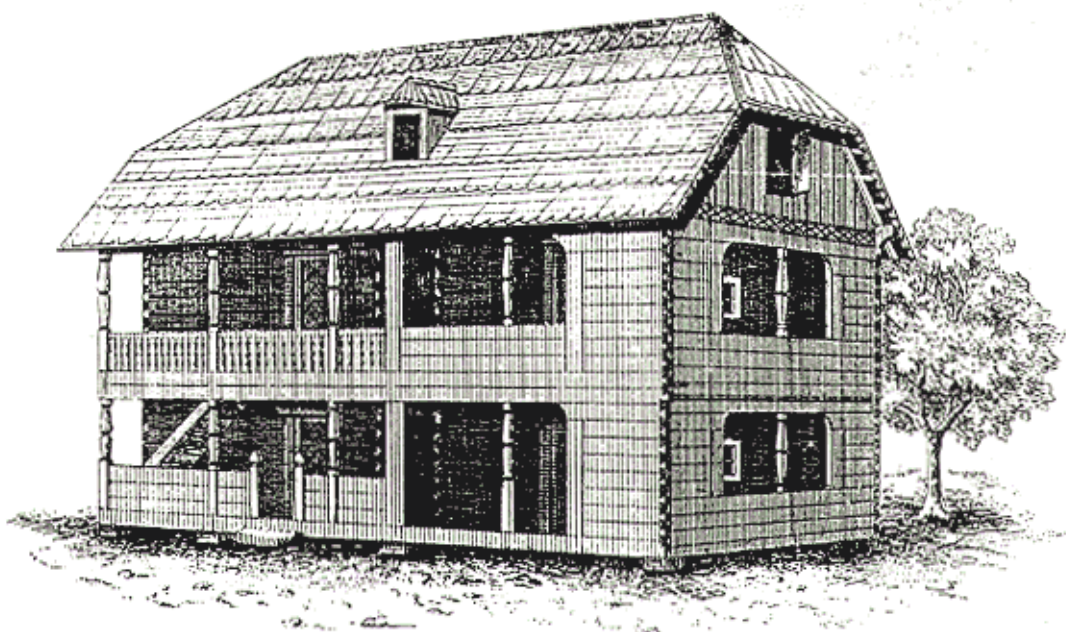
U starim predjelima gradova je to razprostranje težko polučiti, ali ga tamo baš i netreba toliko, oni su i onako ono, što su na iztoku čaršije Ostavimo ih, da i budu baš prave čaršije — uklonimo iz njih po mogućnosti stanove i načinimo ih u novim ulicama i na novima trgovima. Ovdje bi se tad i hrvatski slog dao skladno izvesti. A za zdravlje bi bile ove na riedko i racionalno sagrađjene kuće od neprocjenjive vriednosti.

Zato opet: „*Na noge!*“ ali „*svoje!*“

I. Doljak.

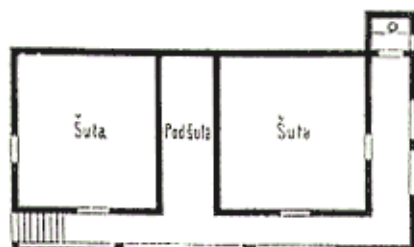
Slika 1. Seljačka kuća iz Bukevja.

Slika 2. i 3. Tlorisi.

1:200.

Prizemno.

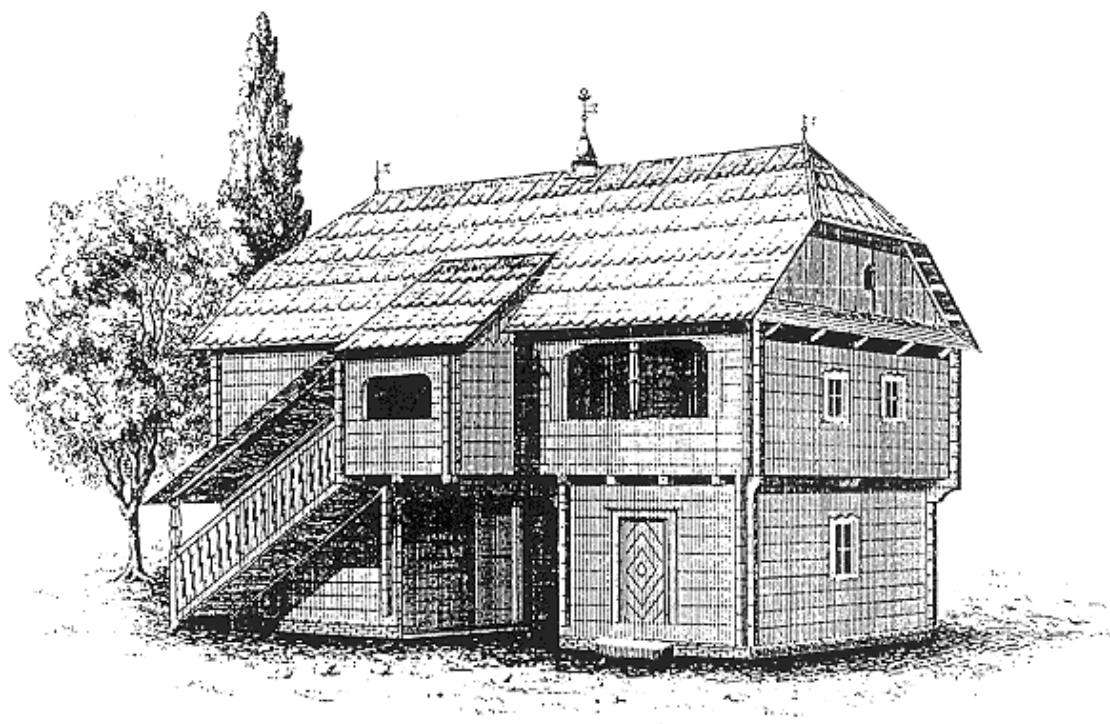
Na triemu (I. kat.)

Viesti društva inženira i arhitekta u Zagrebu 1885.

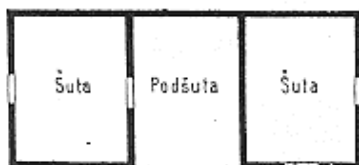
Slika 4. Seljačka kuća iz Martinske Vesi.

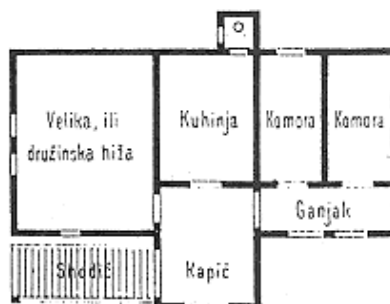
Slika 5. i 6. Tlorisi.

1 : 200.

Prizemno.

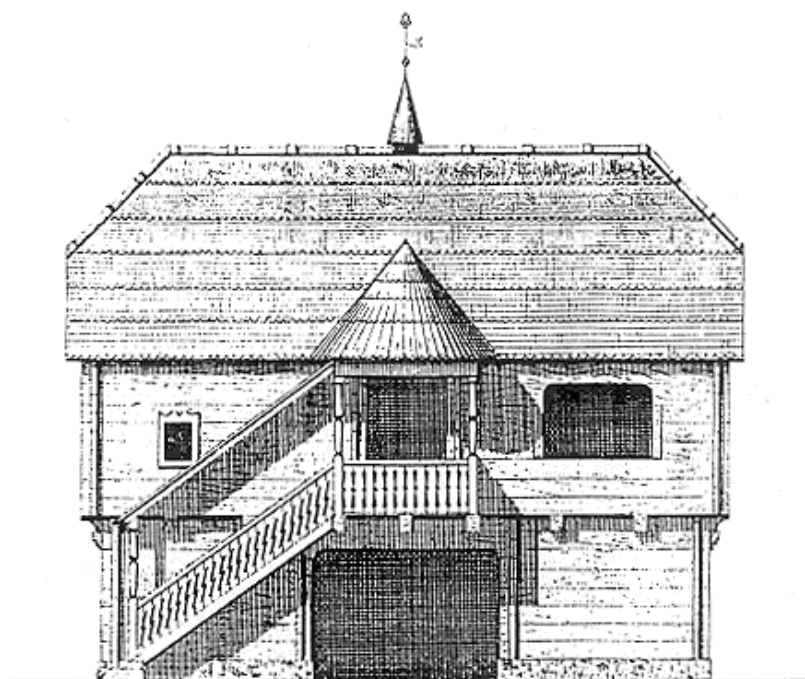
Na triemu (I. kat.)

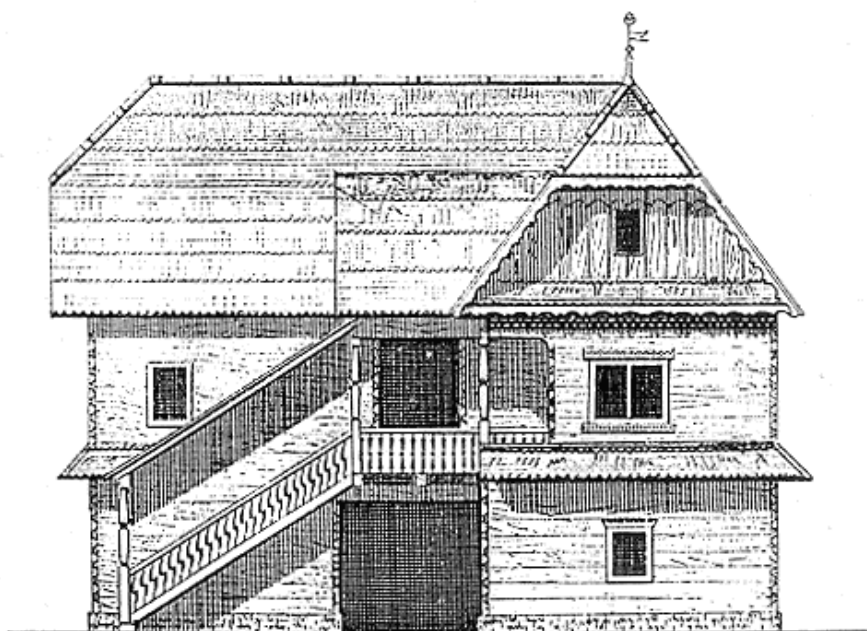
Tisak: Jul. Hühn-a u Zagrebu.

Sakupio i nacrtao J. Doljak.

Sl.1. Seljačka kuća iz Dužice.

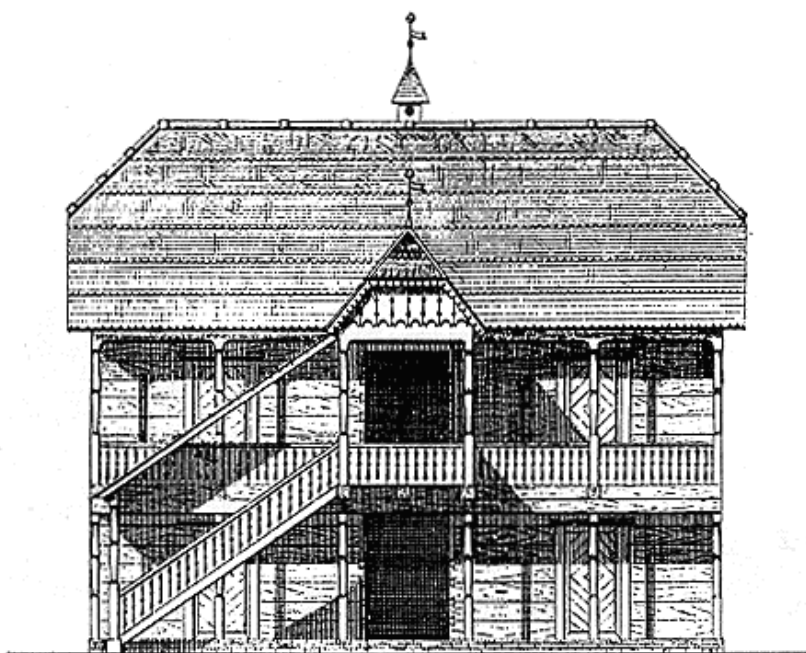
Sl.3. Seljačka kuća iz Preloščice.

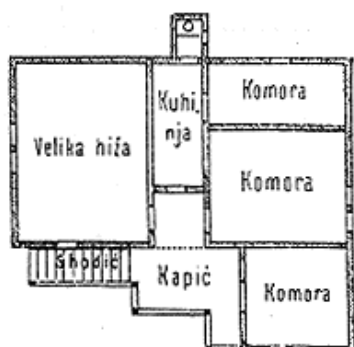
Viesti društva inženira i arhitekta u Zagrebu 1885.

Knjigotiskara i litografija Jul. Kühna u Zagrebu.

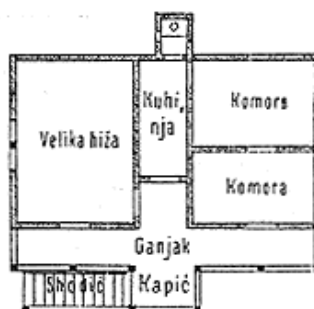
Sl. 2. Seljačka kuća iz Trebarjeva.

Sl. 4. I kat k sl. 3.

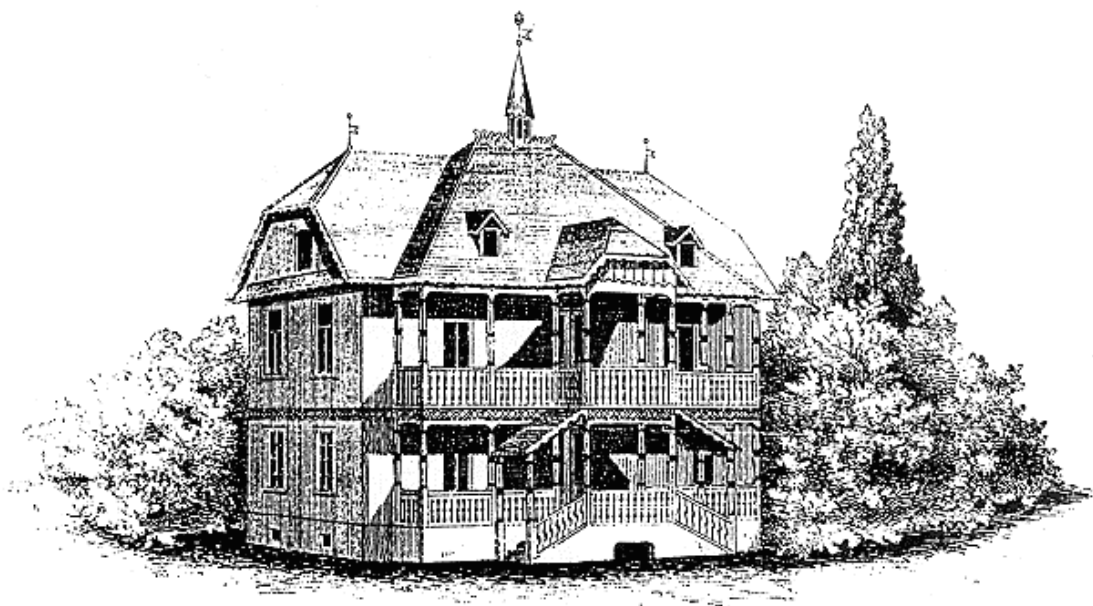
Sl. 5. I kat k sl. 2.

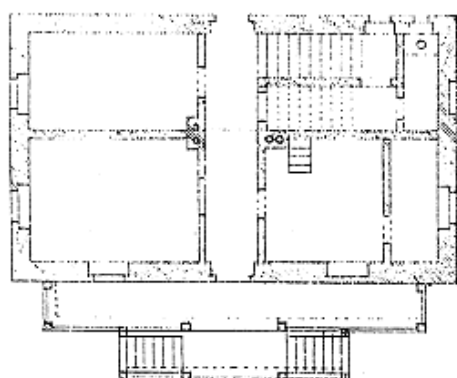
M. 1 : 200.

Sakupio i nacrtao J. Doljak.

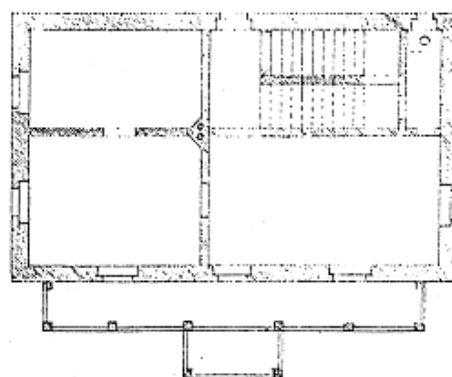
Hrvatska ladanjska kuća kod Siska.

Prizemlje

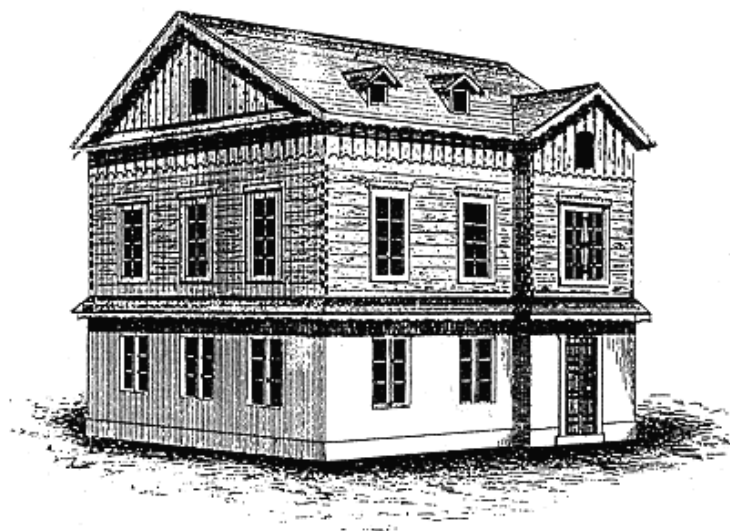
prvi kat

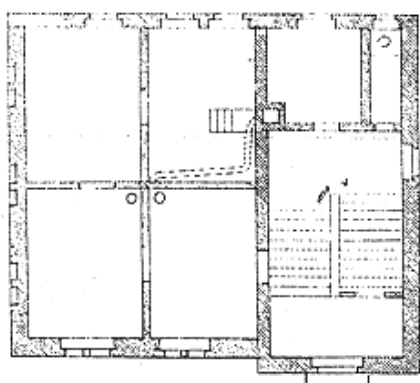
Viesti društva inženira i arhitekta u Zagrebu 1885.

M. 1:200.

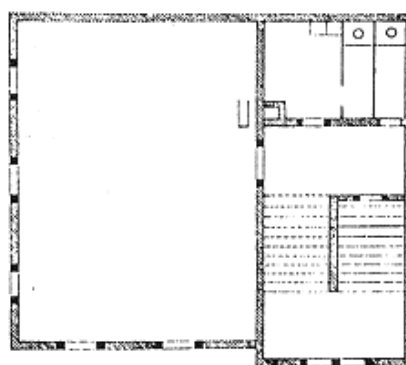
Sl. 4. Učiona u občini Sela.

Prizemlje

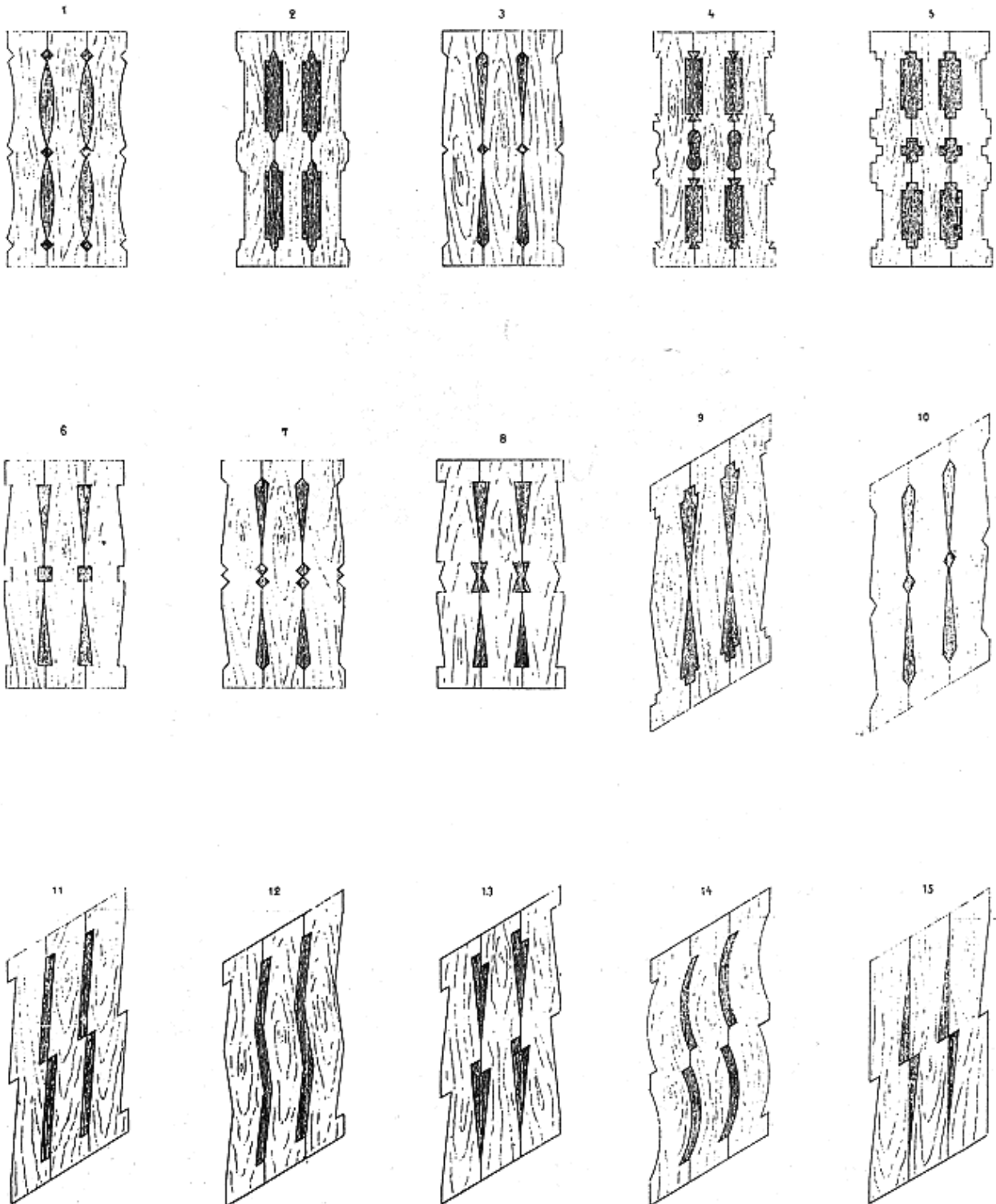
prvi kat.

Knjigotiskara i litografija Jul. Hübn-a u Zagrebu.

Sakupio i nacrtao J. Doljak

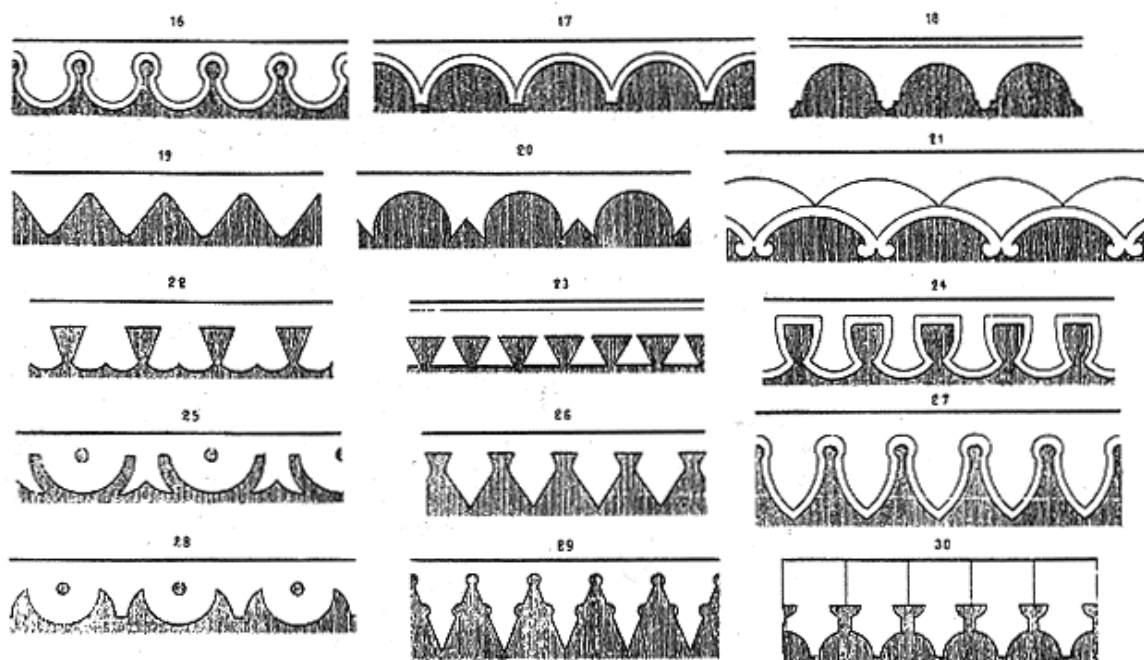
Izcifrani oboji linicâ.

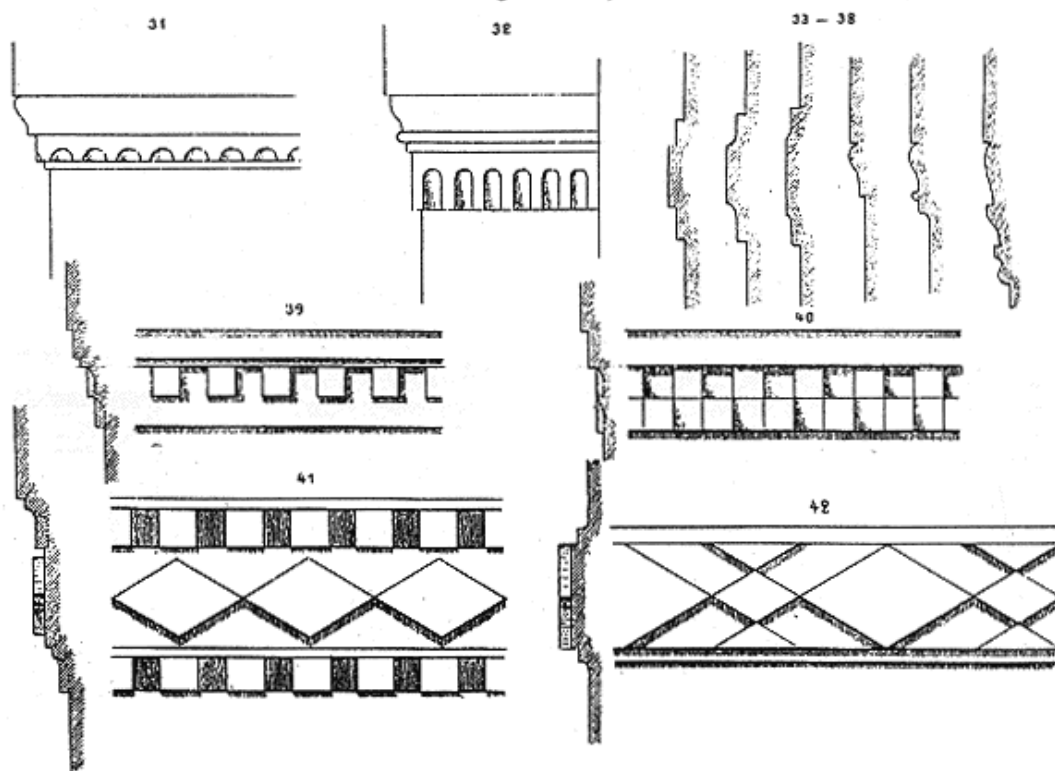
Viesti društva inženira i arhitekta u Zagrebu 1885.

M. 1: 20.

Cifre oko začelkâ.

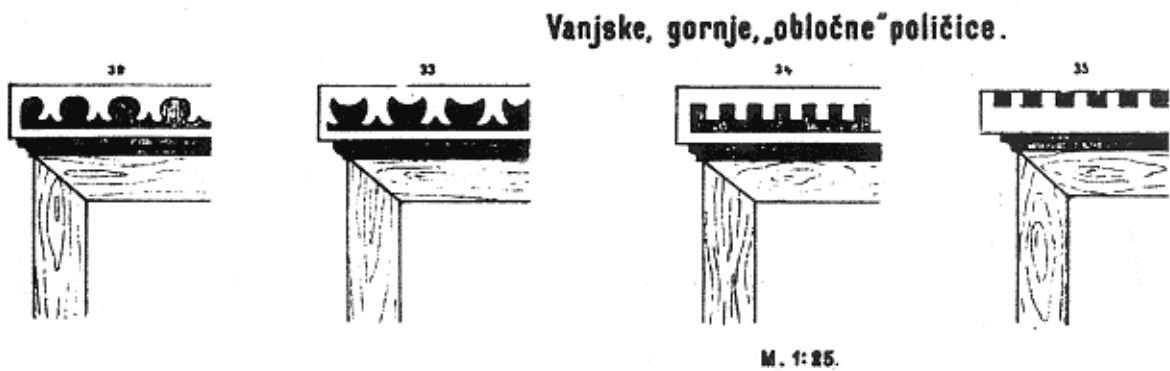
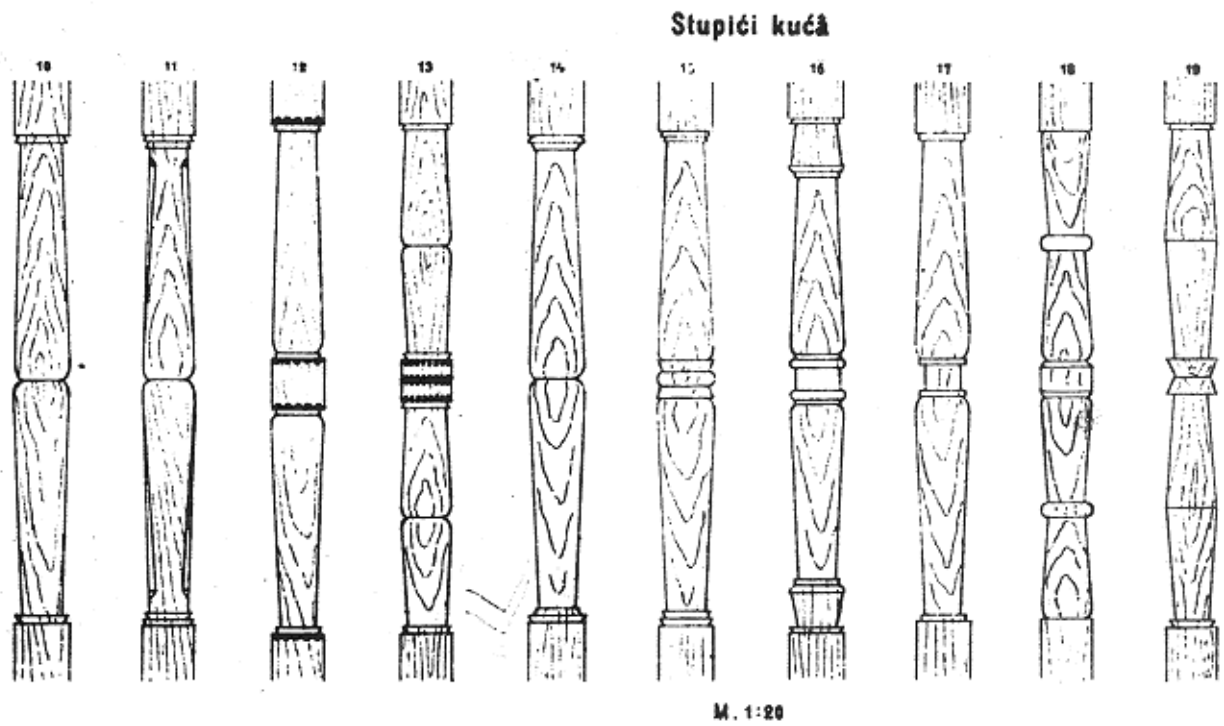
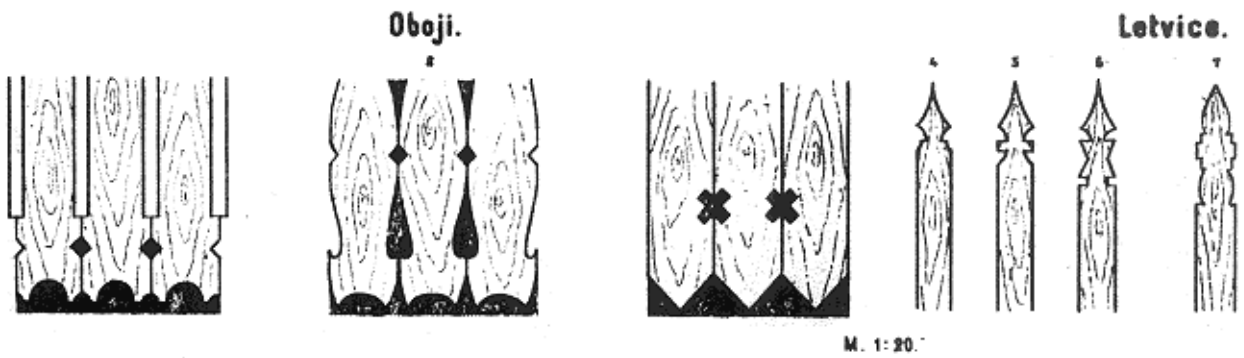

Izcifrani (medjukatni) napusti.

Knjigotiskara i litografija: Jul. Hühn-a u Zagrebu.

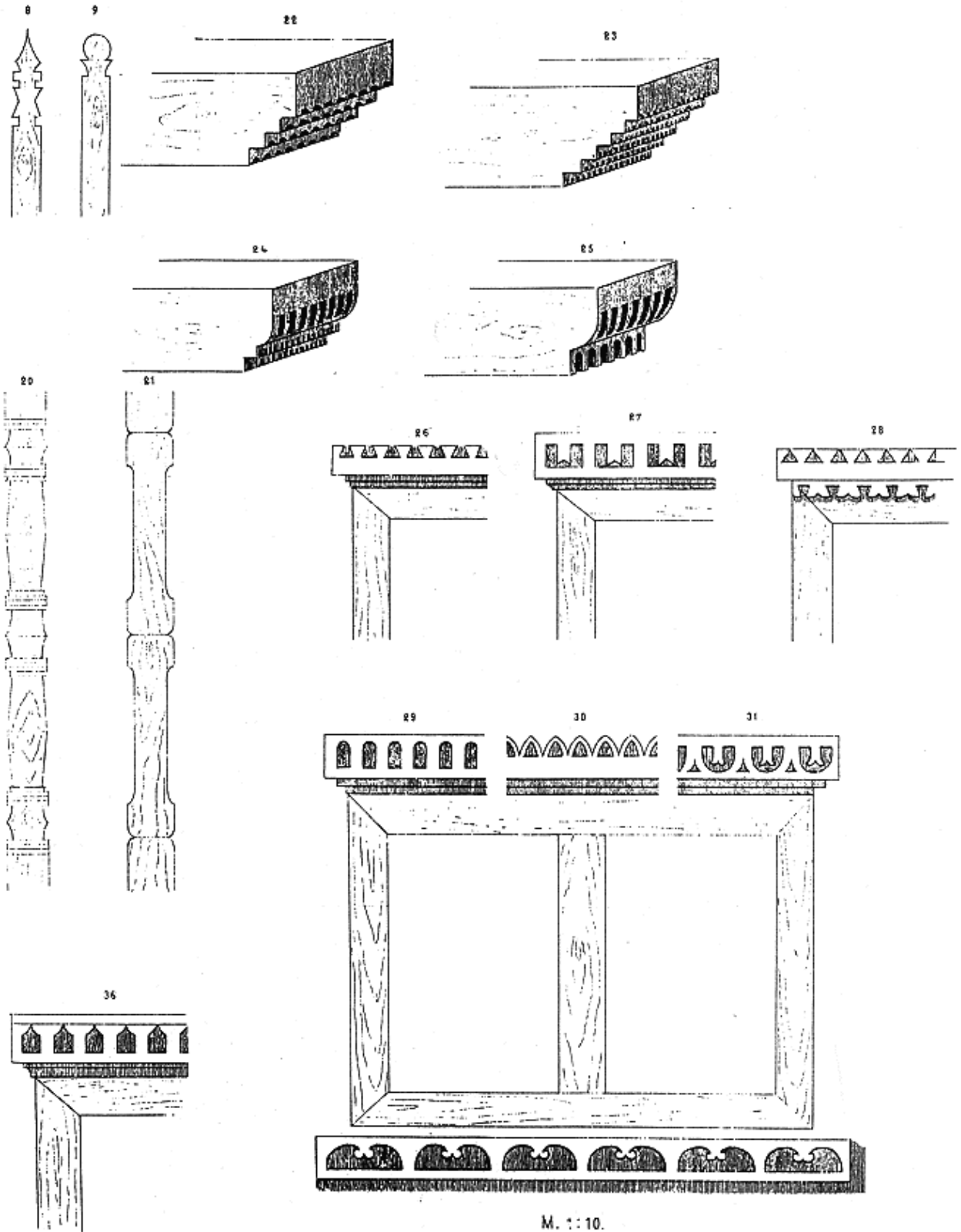
Sakupio i nacrtao J. Doljak.

Viesti društva inženira i arhitekta u Zagrebu 1885.

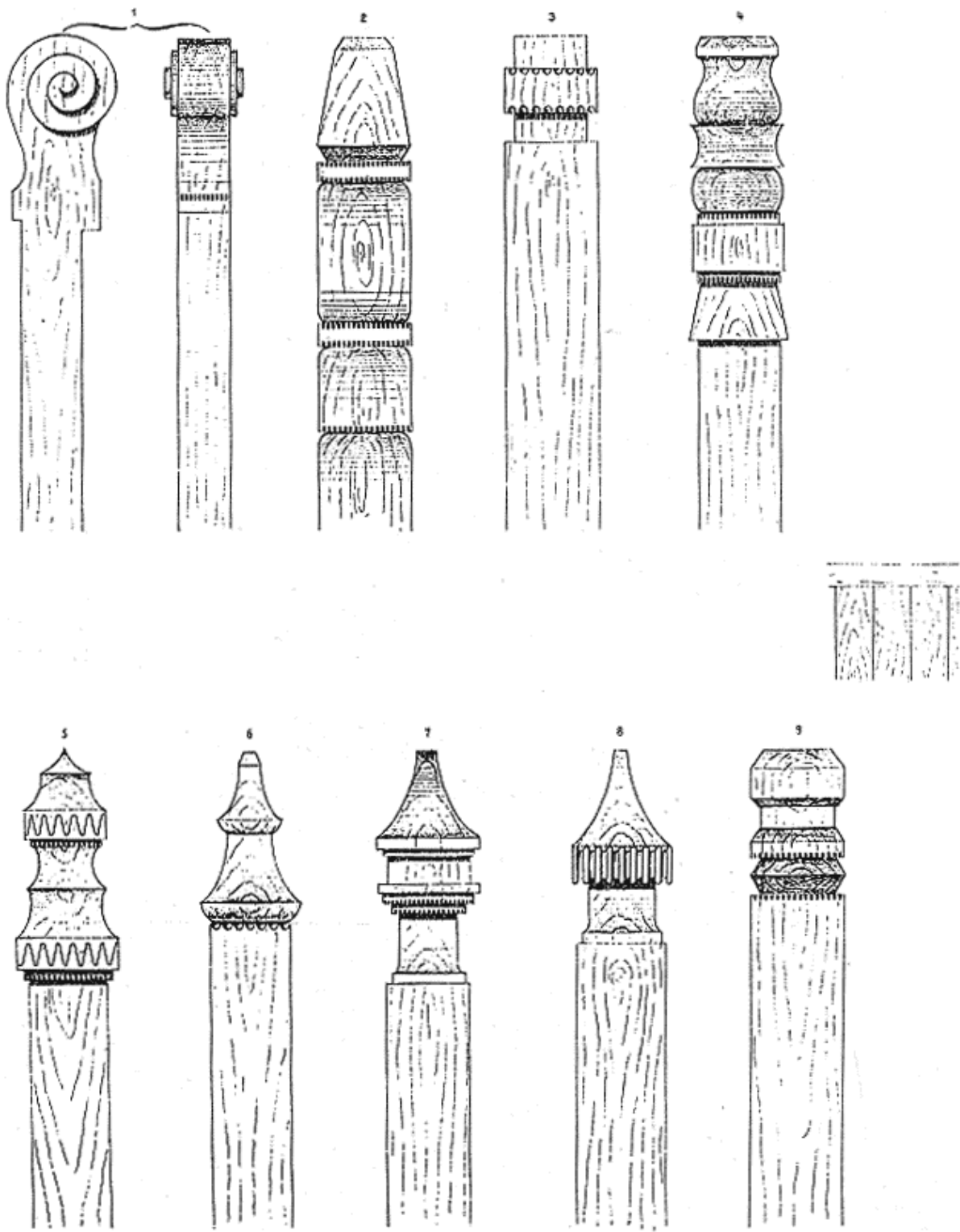
Čelo šljemenâ.

M. 1:10.

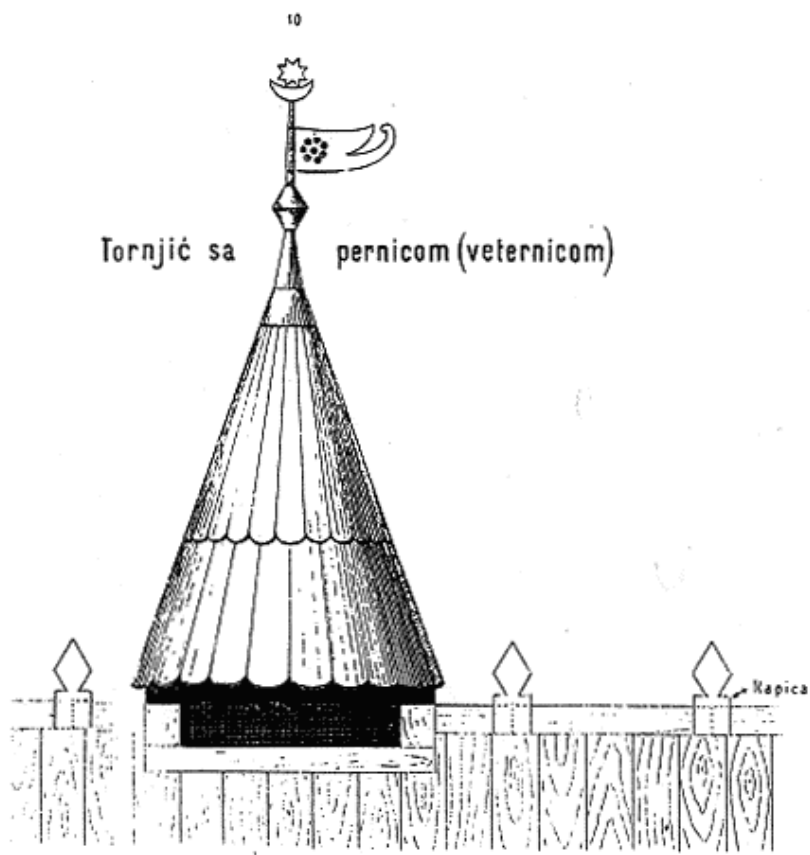
Sakupio i nacrtao J. Doljak.

Stupovi kapija.

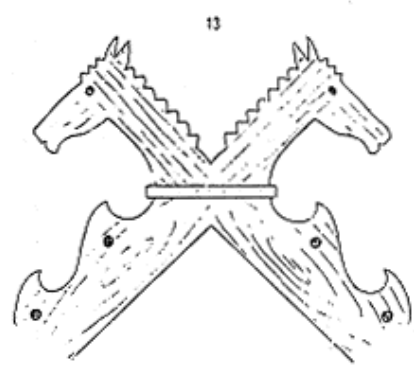

M. 1:10.

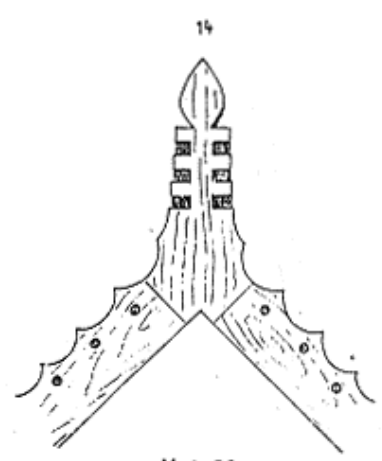
Viesti društva inženira i arhitekta u Zagrebu 1885.

M. 1:20.

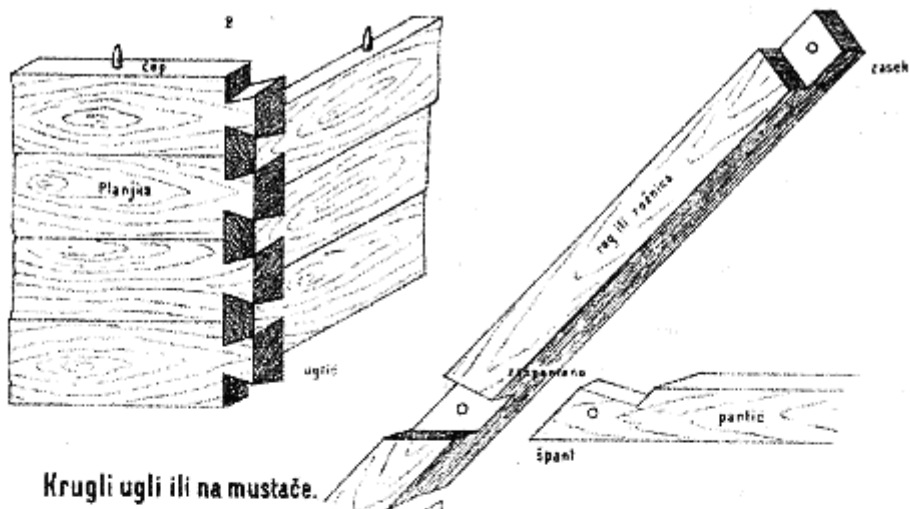

M. 1:20.

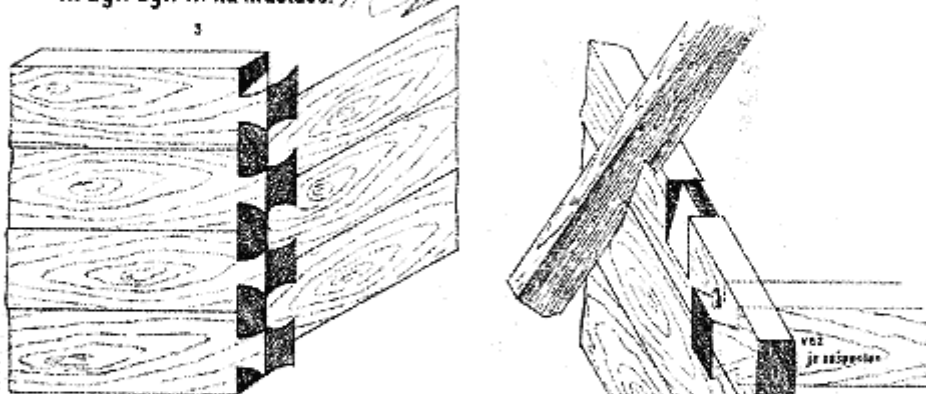

Sakupio i nacrtao J. Doljak.

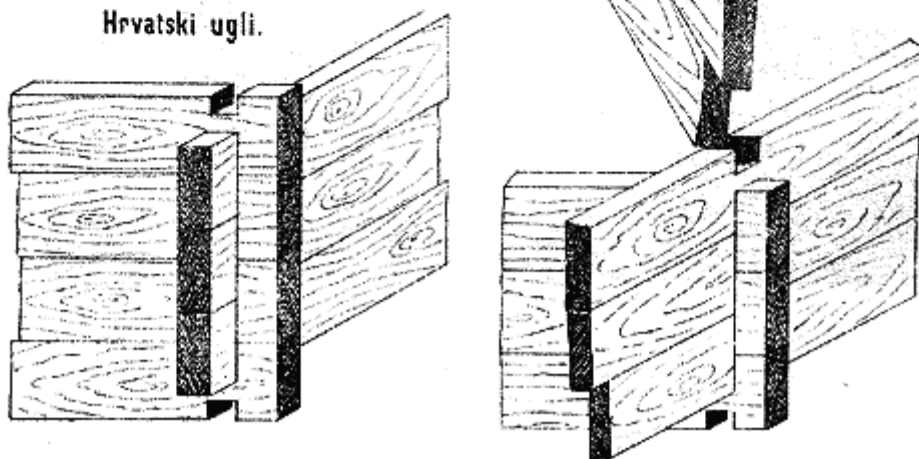
Njemački ugli.

Krugli ugli ili na mustače.

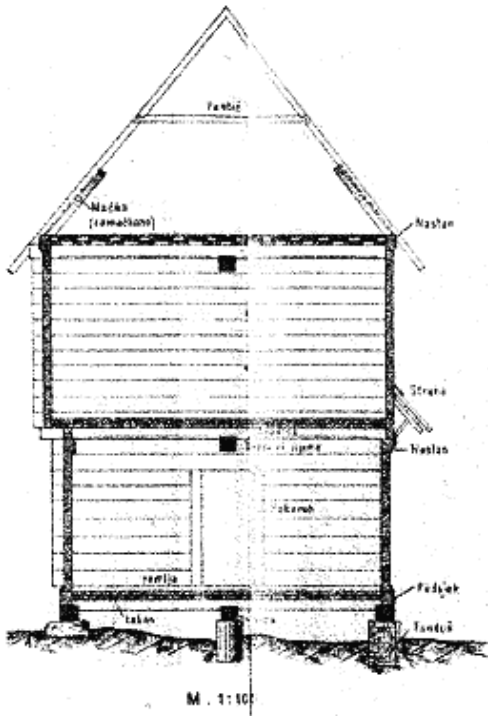

Hrvatski ugli.

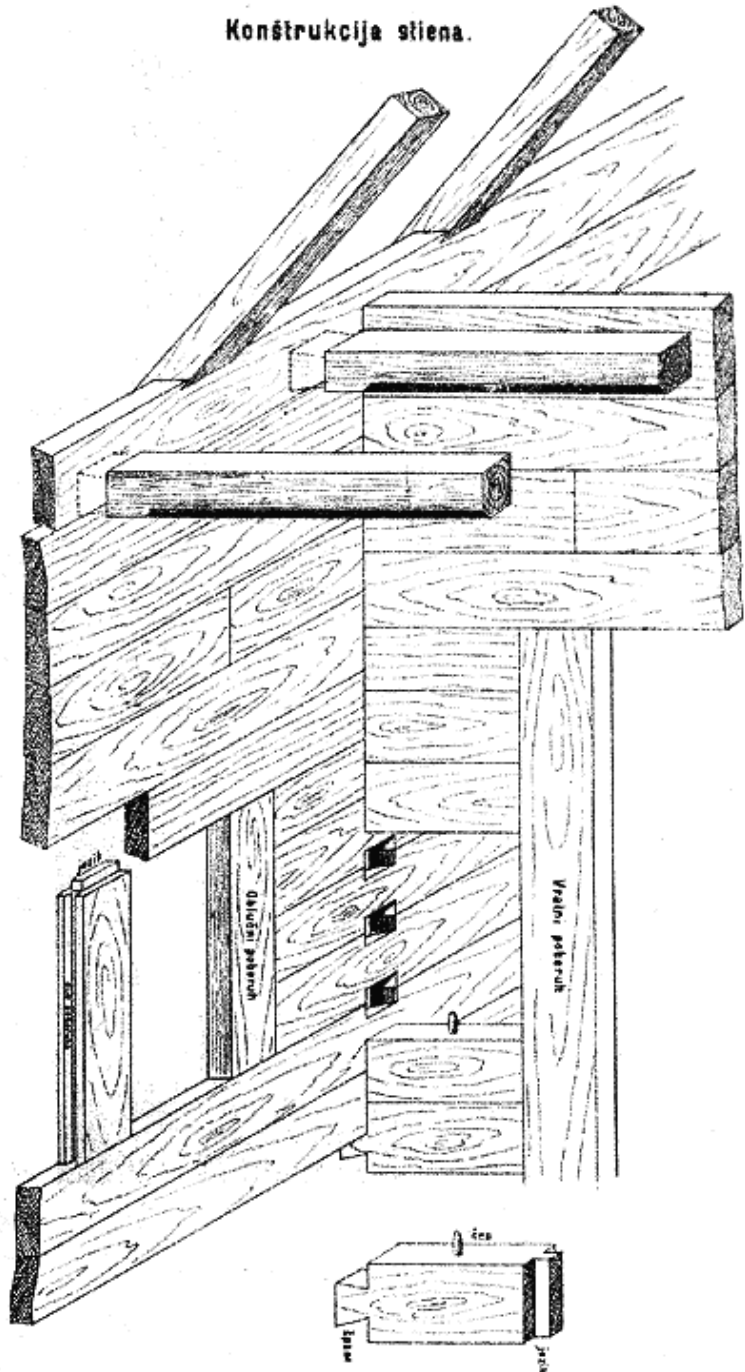

Viesti društva inžinira i arhitekta u Zagrebu 1885.

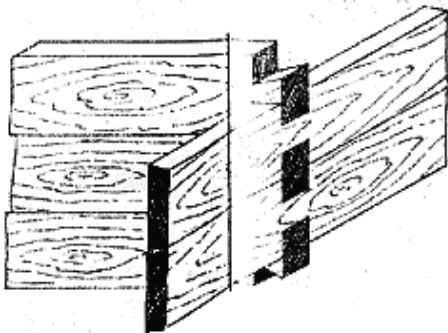
Šematični prosjek.

Konstrukcija stiena.

Razdielne stiene

Sakupio i nacrtao J. Doljak.